

Romák és afroamerikaiak

VISSZHANG - LXV. évfolyam, 2. szám, 2021. január 15.

Az ÉS novemberi 27-i számában Takács Géza [Védőbeszéd. Bogdán László szellemi hagyatékának megőrzéséért](#) címmel közölt írásában stílusában kicsit durván, tartalmában némileg felületesen kikelt a HVG-ben júliusban megjelent *Számítanak-e a cigányéletek?* cím alatt megjelent glosszámra (hvg.hu). A publicisztika műfajába vágó írásom apropóját a nyári, amerikai etnikai forrongásokkal kapcsolatos rádióinterjúkra kapott hallgatói visszajelzések adták. Ezekben volt egy közös szál: „Itt, Magyarországon sem jó a járvány- és a gazdasági helyzet, de nálunk legalább nincs színes bőrű kérdés.” Akkor a romakérdés micsoda? – válaszoltam vissza.

„Megdöböntett, hogy nálunk sokan mennyire nem érzékelik, hogy a magyar (és a közép-európai) romák gazdasági és társadalmi helyzete – köntörfalazás nélkül kimondva: mély diszkriminációja és alig burkolt intézményes szegregációja – sokkal súlyosabb, mint manapság az amerikai feketéké. A tipikus afroamerikai polgárnak többszörösen magasabb a jövedelme, mint a magyar átlagjövedelem, s toronymagasan fölötte van a romaátlagnak.” Ezzel a statisztikailag tényszerű, cáfolhatatlan megállapítással vertem ki a biztosítékot Takács Gézánál. *„Bátor mondat, csak éppen az a baj vele, hogy körtét hasonlít almához.”*

Takács Géza szerint tehát a magyar romák (és a hasonló bajban lévő közép-európai cigányok) társadalmi helyzetét nem lehet összevetni az amerikai feketékével. Körte és alma. Csak arról feledkezik meg, hogy összehasonlítani nem a tökéletesen egyforma dolgokat van értelme, hanem az eltérőeket. A hetvenes években éppen erre született meg az „összehasonlító etnikai kutatás” mint tudományos diszciplína. A magyar (és közép-európai) roma kontra afroamerikai etnikumi témában már jelentős komparatív irodalom halmozódott fel. Takács Géza bizonyára elszörnyedne azon, hogy az összehasonlító etnikai politika területén hasznos tanulmány született még a magyar romák és az ausztrál bennszülöttek (aboridzsinek) társadalmi marginalizálódásának empirikus felméréséről is. Körte és alma? Nem, diszkriminatív politikák és alárendeltségben élő emberek – egymástól távol.

Takács Géza kifogásolja, hogy *„alig burkolt intézményes szegregációról”* merek beszélni a magyar romák kapcsán, mintha ez olyan vaskos túlzás lenne, s csak az amerikai feketék helyzetére lenne érvényes. A rasszizmusnak különböző fokozatai vannak Magyarországon, Amerikában, Ausztráliában és másutt. Takács Géza védőbeszédet írt Bogdán Lászlóról, a fiatalon elhunyt, legendás cserdi polgármesterről, aki maga mondta – nyilván gazdag tapasztalatra alapozva –, hogy *„a cigányok kívül vannak a jogon, a magyar társadalmon”*. Valóban, de csak saját akaratuk, hibájuk miatt? Ahogy Takács Géza is sugallja: *„elkülönülésük létformájuk megőrzésének előfeltétele volt, és elszántan verték vissza a befogadó társadalom integrációs, asszimilációs kísérleteit, ajánlatait”*.

Nehéz ezt a megállapítást elfogadni. Mintha a romák évszázadok óta kifejezetten élveznék a mély alárendeltséget, a nyomorúságos páriálétet. Ha Magyarországon nincs burkolt intézményes elkülönítés, akkor miért vannak szó szerint „szegregációs” nevezett perek az országban, mint például a gyöngyöspatai cigány gyerekek általános iskolai szegregációja miatt megítélt 99 millió forintos kártérítés? Igenis van faji szegregáció Magyarországon, ráadásul kevésbé burkolt, mint Amerikában. Ennek a ténynek az elfogadása a megoldáshoz vezető első lépés.

Kár, hogy Takács Géza nem foglalkozik a megválaszolatlan kérdésekből álló írásom legfontosabbikával: miért nincs Magyarországon is olyan roma polgárjogi mozgalom, mint amilyen oly vaskosan jelen volt és van az Egyesült Államokban? Nem kevés emberről van nálunk sem szó: közel milliós népről, az

össztlakosság 9 százalékáról (az USA-ban 13 százalék a feketék aránya). A rabszolgaság több évszázados ténye Amerikában nem ad jó magyarázatot a kontrasztra, hiszen Amerika már több mint másfél évszázaddal ezelőtt eltörölte a rabszolgaságot. Ezzel szemben Ferenc pápa - fél szemmel a Balkánra és Közép-Európára nézve - úgy beszél a romákról, mint „a modern rabszolgaság áldozatairól”.

Félretéve a vitát, bízom benne, hogy Takács Géza is úgy látja: hazánk messze legfeszítőbb társadalmi bajáról van szó, amelyet az ország már évszázadok óta tol maga előtt. A rendszerváltásnak nevezett elitváltás ezen a téren is kudarcot vallott. A legfőképpen saját magával elfoglalt új uralkodó politikai osztálynak a kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a romatársadalom eleve megoldhatatlannak ítélt kollektív traumáival komolyan foglalkozzon. A nagy különbség a két etnikum kollektív önszerveződésében van. Hol vannak az erőszakmentes polgárjogi mozgalomhoz a magyar cigányság olyan, a fennálló hatalom által nem korrumpálható, a romaközösség által elismert és követett vezetői, mint amilyen Martin Luther King, Jackie Robinson, Rosa Parks és sokan mások voltak Amerikában? Tudom, hogy sokat, majdnem lehetetlent kívánok. De mégis: miért nem tud kiemelkedni egyetlen hiteles, karizmatikus vezető sem Magyarországon a romák gazdasági és társadalmi alárendeltségének csökkentése és távlati megszüntetése érdekében, amely nélkül reménytelen hazánk lepattanása az európai perifériáról? Bogdán Lászlóban megvolt a lehetőség, de még a 2017-es Roma Parlamentben is csak meghívott vendégként tudott részt venni. S korai halálával sajnos még a kis cserdi csodát is féltünk kell. Nagy a baj.